

Nummer två

Osämja i förbundet - personstrider eller gammalt lönebråk?

År 1903 i juli bildades en av Sveriges första fackföreningar för poliser, Kamraterna i Stockholm. 1903 i augusti föddes Polisförbundet. Stockholmspolisens fackliga strävanden utvecklades under samma tid som Polisförbundets men inte sida vid sida. Under drygt en fjärdedel av perioden har stockholmarna stått utanför. Varför är det så? Det ska vi diskutera längre ner.

Övriga poliser i Stockholm följde ganska snabbt efter och bildade fackföreningar. 1904 kom Stockholms polisbefälssällskap, 1905 Stockholms detektivpolisförbund och 1916 Stockholms överkonstapelsförening. Kommissarierna dröjde ytterligare ett antal år med att ta det steget.

Göteborgarna först av alla

Vilka var då först av alla? Jo, det var Göteborg där man bildade en förening redan 1901. Det gör polisen till verkliga pionjärer inom tjänstemännens fackliga historia – ett faktum som av någon anledning nästan aldrig nämns när den historien kommer på tal. Tjänstemännen var senare med fackföreningar än kroppsarbetarna. Skälet var naturligtvis att de slet mindre ont och dessutom stundtals upplevde sig lite närmare arbetsgivaren. I polisernas fall var nog den sistnämnda känslan inte så påträngande – det offentliga är än i denna dag inte någon mönsterarbetsgivare och har aldrig varit det.

Under 1900-talets första årtionden försökte man ena facken inom stockholmspolisens. Först 1918 kom det till ett verkligt nära samarbete i lönefrågan. Åren före hade det allt oftare inträffat att poliser stannade kvar i Kamraterna även sedan de befordrats till befäl eller detektiver. I syfte att kunna bli ett fack för alla poliser ändrade nu konstapelsfacket sitt namn till Kamraterna, förening för Stockholms polismän.

Befäl 50 procent högre lön

Det här påminner starkt om det som utspelades under åren från 1963 och framåt. Stämningen mellan befäl och obefordrade hade mjukats upp betydligt jämfört med 1940- och 1950-talen. Allt fler kände sig hemma i Kamraterna och hade ingen lust att byta fack. Efter långa och tidvis heta debatter kom man till sist fram till att vid

befordran skulle den enskildes vilja vara avgörande – stanna i Kamraterna eller gå över till någon annan av kategoriföreningarna. De såg i stort sett ut som i början på 1900-talet fast nu med modernare namn. Ännu på 1960-talet dröjde sig rester kvar av det som i fackliga kretsar kallades "grupp- och gradtänkande". Men det hade större aktualitet runt 1910-20 då man bestämt hävdade (med stöd från polisledningen) att en överkonstapel alltid skulle minst 50 procent högre lön än äldsta konstapel. Idag samsas alla grupper och grader tackochlov i en sammanslutning.

En liten kvardröjande rest av de här resonemangen finns faktiskt i motionsfloden till årets stämme i polisfacket i Stockholms län där chefsföreningen diskuterar under vilka former chefer ska få sitt medlemskap hos dem (se Blåljus 070222). Men idag förs resonemangen i sakliga och stillsamma former långt från tidigare heta strider.

"Ut, ut!", skrek ombuden

1920 var man hursomhelst redan oeniga i Stockholm igen. En grupp konstaplar bröt sig ur Kamraterna och bildade Stockholms poliskonstapelsförening, STPK. Kvar i Kamraterna blev lite säreget huvudsakligen överkonstaplar och kriminalpoliser.

Vid förbundskongressen 1922 kom det till öppen konflikt. Kamraterna hade uppmanats att utesluta tre medlemmar som sades ha skadat förbundet genom "kamratförräderi" och "lömska angrepp". Föreningen lydde inte. "Ut, ut!", skrek ombuden från övriga landet och Kamraternas delegater reste sig och gick.

Stockholms stad var snål

Kamraterna, förening för Stockholms polismän, stod alltså utanför Polisförbundet från kongressen 1922. Kamraterna bildade senare Svenska polisföreningen tillsammans med polismän från Gävle, Örebro, Linköping och Helsingborg. Stockholms poliskonstapelsförening, STPK, blev kvar i förbundet.

Svenska polisföreningen förefaller ha gällt som huvudorganisation. Kamraterna drev nämligen lönekrav mot staden vilket även STPK gjorde för sina medlemmar. Det gick trögt – Stockholms stad var snål och tiderna dåliga och föreningarnas kravskrivelser blev stundtals liggande åratals utan någon åtgärd från stadsfullmäktiges sida.

Inga fridagar alls före 1890!

Det resulterade i att de två stockholmsföreningarna allt oftare började diskutera samarbete i lönefrågan och i andra ärenden som gällde polisernas tillvaro. Bland dessa fanns tjänstgöringstiderna som drogs i långbänk av både polisledningen och staden. Polismästaren förstod nog i viss mån att arbetstiderna var oerhört betungande. Men staden höll igen. Polisorganisationen var nämligen så hårdbantad att personalen bara precis räckte till. Skulle man lägga ut fridagar innebar det ofrånkomligen nyanställning av poliser. Staden hade vid den tiden nämligen inte en tanke på den moderna lösning som tillämpas idag i Stockholm att om poliserna inte räcker till får allmänheten helt enkelt vara utan hjälp och ärendena läggs på hög.

Före 1890 förekom inga fridagar. Dessutom var det bara kommissarierna som hade semester ända fram till 1899. Tanken svindlar att i 30-40 år jobba oavbrutet i en tjänst som bygger på att man i genomsnitt gör tolv timmars tjänst varje dygn. En tjänstgöringslista för överkonstaplar finns bevarad från den tiden. Det är troligt att konstaplarna också följde den. Dygn ett: tjänst 09-24. Dygn två och tre: tjänst 08 till 05 (!). Dygn tre och fyra: tjänstefri från 05 till 09 följande dag då det bara var att börja med dygn ett igen. Året runt, år efter år...

Edens betydelse gav fridag

1890 kom så ett söndagsfripass i månaden. Det kan ha gått till så här. Två poliser skulle vittna mot en häktad. De var säkra på att han var den som de sett begå ett allvarligt brott. Senare kom omständigheter fram som uteslöt den här personen som gärningsman. Medierna gjorde ett stort nummer av polisernas "lögn" inför rätta och gjorde gällande att det här var vanligt (känns det igen?). Det fick två konstaplar att

komma på en ljus idé. De gick till pastor primarius och visade denne tjänstgöringslistan. Av den framgick att poliserna saknade möjlighet att bevista högmässan. Det var möjligt, menade de, att denna brist på gudsord fått poliserna att känna osäkerhet kring edens betydelse.

Pastor primarius blev oroad av den möjligheten. Han talade med överståthållaren (motsvarigheten till landshövdingen utanför Stockholm som hade en särställning bland städer) som måste medge att det nog var svårt för poliserna att hinna gå i högmässan. Efter det blev en söndag ledig i månaden. Kallades länge "kyrkfripasset" bland poliserna. Några år senare kom ytterligare en fridag var artonde dag. Sedan hände inte mer förrän 1907 när det nybildade facket ställde ett sensationellt krav – åtta timmars arbete per dygn och en fridag i veckan.

Stred med änglars tålamod

Polismästare Theodor Hintze, som också var den som lämnat sitt medgivande till att poliserna skulle få bilda fackförening, hade en viss förståelse för polisernas situation. 1908 yrkade han hos staden på en utökning av personalstaten med 67 poliser för att kunna genomföra en fridagsreform. Det fick han. Men istället blev polisernas dagar sönderslitna av separata fyratimmarpass som gjorde att möjligheten till vila och fritid blev än sämre.

Kamraterna och sedermera även STPK stred för en förändring. De måste haft änglars tålamod för det dröjde faktiskt till 1929 innan frågan fick sin lösning om nu "lösning" är rätt ord för den konstruktionen av turlistan. Man jobbade nu sju pass i rad 23-07, fridag, sju pass 15-23, fridag och sju pass 07-15 och fridag. I varje pass ingick en timmes stationstjänstgöring. Dessutom en extra fridag var sjunde vecka (dubbelfridag). Man bör hålla i minnet att den absoluta majoriteten av poliserna tillbringade de här passen med hård och oavbruten fotpatrullering i bestämda linjer. Det är inte att undra på att befattningarna som helvakt på stationen (som man nådde i åldersordning) var hett eftertraktade av de som i tiotals år patrullerat i ur och skur och värme och kyla.

Skadliga reaktioner i kroppen

Ovanstående låter som en slavlista men hur hård den än var så var den ganska snäll mot kroppen enligt stressforskarna. De menar att man mår bättre av att låta kroppen anpassa sig till nattjänst. På så sätt utlöses inte skadliga reaktioner i kroppen lika mycket som om man med korta mellanrum skiftar arbetstider.

När jag började 1962 hade vi fortfarande bara en dubbelfridag på sexveckorslistan där tjänsten då var 23-07, 17-02, 15-23, 10-18 och 7-15. En, och några år senare, två gånger på sex veckor föll sjuturen bort så att man en gång på sex veckor var fri både lördag och söndag. Den här "fallande" listan som inleds med nattur beskrivs av stressforskarna som den mest ohälsosamma av alla. Den kan leda till allvarliga tillstånd och sjukdomar. Och gjorde det säkert också bland oss. Turlistan tillämpades under många år. Jag vet dock ingen som lyckats knyta en sjukdom direkt till turlistans skadliga verkningar och få den till arbetsskada.

Stor majoritet för utträde

Svårigheter att få genomslag för lönekrav hos arbetsgivaren resulterade i att Kamraterna och STPK närmade sig varandra alltmer mot slutet av 1920-talet. Svenska polisförbundet drev vid den här tiden kravet på ett förstatligande av polisen. Det ville man inte alls veta av bland Stockholms poliser. De två föreningarna närmade sig varandra alltmer. 1932 tog STPK steget ut och föreslog Kamraterna ett sammangående. Kamraterna tog emot förslaget positivt men förklarade att konstuplarna i STPK i så fall fick förbinda sig att lämna Svenska polisförbundet. Efter en del resonemang bestämde man sig att skicka ett förslag på samgående utanför förbundet på medlemsomröstning.

Resultatet gick inte att missförstå. Det var 853 medlemmarna som röstade för sammanslagning och utträde ur Svenska polisförbundet – 39 emot. Kamraterna gick in i år 1933 med 981 medlemmar.

Lönefrågan vattendelare

Vilken var – och möjligen är - grunden till osämjan mellan Polisförbundet och stockholmspoliserna? 1932 var det som jag bedömer det lönefrågan. Polisförbundet ville se ett förstatligande av polisen. En viktig effekt av en sådan reform skulle ha blivit en löneutjämning av polislönerna i landet på det sätt som senare inträffade 1965 då tanken förverkligades. För stockholmspoliserna var det svårsmält. Man menade att arbetsförhållanden och levnadsomkostnader för poliser i huvudstaden skiljde sig kraftigt från motsvarande i övriga landet. Det är min mening att den konflikten hade börjat redan tidigt under 1900-talet då man till exempel offentligt jämförde boendekostnader och löner i Stockholm med motsvarande i övriga landet. Den osämjan har permanentats och vi ser troligen effekterna av den ännu idag.

Initierade bedömare, jag talat med, hävdar att lönefrågan inte hade, och har, den betydelse som påstås här. I stället rör det sig om personstrider som splittrat Polisförbundet. Sådana har förvisso funnits och har med säkerhet betytt en hel del. Idag är det i högsta grad en personstrid som bidrar till att infektera relationerna. Men det är absolut inte bara den som bär skulden och inte ens till största delen den. Min mening är trots allt att personstriderna, hur uppsplitande de än må ha varit och är, inte räcker som förklaring till den vattendelare mellan Stockholms poliser och kollegerna i landet i övrigt som varit tydlig ända från tidigt 1900-tal till den dag som idag är. Lönefrågan och den avundsjuka som stockholmspolisernas påstått höga löneläge och snabbare befordringsgång väckt i landet framstår som en mera hållbar förklaring och den är dominerande, som jag uppfattar saken. Om vi tror att allt går över och blir bra när tiden så småningom löst den aktuella personkonflikten så invagar vi oss i falsk och farlig säkerhet.

Claes Cassel